

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
שלח לך
סיון ה'תשפ"ג ב'של"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

עשרה דברים המצויינים בברכות שלפני ק"ש דערבית, ביאור מהרי"ץ זיע"א בע"ח מדוע גירסתנו י"י צבאות שמו 'קדוש ישראל' בא"י המעריב ערבים, השלמה לשיעור הקודם לגבי הקשר שבין ברכת יוצר המאורות דשחרית אל ברכת אהבת עולם שלאחריה, וסיכום חמשה תירוצים על שאלת האבודרהם המובאת במהרי"ץ כי א"כ מהו הקשר בתפילת ערבית בין ברכת המעריב ערבים לברכת אהבת עולם.

צריך לתקן בסידורים שלנו 'מבדיל' בין יום ובין לילה וכו', ולא ז'מבדיל בוא"ו, וביאור דברי מהרי"ץ בע"ח מהדורת הרש"צ לגבי המלה 'מסדר' את הכוכבים ולא ז'מסדר בוא"ו. התייחסות לסיפור שפורסם בשם הגר"י אברגל זצ"ל בעניין איך קמה דת האיסלאם, כי כביכול רב תימני אחד לימד את משוגע וכו', והסיפור האמיתי והמדויק כפי שמקובל בידינו. התייחסות למכתב שאלה לגבי הנוהגים שלא לתרגם את הפסוקים ויהי בנסוע אהרן וגו' ובנוחה יאמר וגו', כי אין מקור למנהג זה.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il
להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 695
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן

השיעור מוקדש ע"י רבי יצחק בן שעיה הי"ו, מארה"ב.
לזיווג הגון לאחיו אברהם שיחי,
ולאחותו צופיה שתחי'.

בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשה ידיהם,
ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה
בכל מעשי ידיהם, ושיזכו לזיווג הגון משורש נשמתם
במהרה, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו
לטובה ולברכה, אכ"ר.

כמרכן השיעור מוקדש להצלחת ידידנו הרב רון נסים
ב"ר רחמים הי"ו, מהעיר רחובות ת"ו,
ולהצלחת נותניו בת שבע בת רבי יוסף שתחי',
ובתם אלישבע בת רון שתחי'.

בעבור שהתנדב ביד רחבה ובנפש חפצה

למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשה ידיהם,
ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה
בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם
וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

יש לו יד ושם באסיפת כתבירי של חכמי תימן נע"ג.
שיזכה לעשות חיל.

כמרכן השיעור מוקדש ע"י ידידנו הרב ישראל מאיר
חדד ב"ר מיכאל הי"ו,

לעילוי נשמת סבו רבי בנימין ב"ר חיים עוז ז"ל,
שנלב"ע השבוע ביום שני, תנצב"ה. אכ"ר.

עשרה דברים המצויינים בברכות שלפני ק"ש

דערבית, ביאור מהרי"ץ זיע"א בע"ח מדוע גירסתנו
י"י צבאות שמו 'קדוש ישראל' בא"י המעריב ערבים,
השלמה לשיעור הקודם לגבי הקשר שבין ברכת יוצר
המאורות דשחרית אל ברכת אהבת עולם שלאחריה,
וסיכום חמשה תירוצים על שאלת האבודרהם
המובאת במהרי"ץ כי א"כ מהו הקשר בתפילת
ערבית בין ברכת המעריב ערבים לברכת אהבת
עולם.

בשתי הברכות קרית שמע שלפני ק"ש
דערבית, אשר בדברו מעריב ערבים, בחכמה
פותח שערים וכו', נראה כי אנשי כנסת הגדול
תיקנו בכונה, עשרה דברים.

א' בדברו מעריב ערבים. ב' בחכמה פותח
שערים. ג' בתבונה משנה עתים. ד' מחליף את
הזמנים. ה' מסדר את הכוכבים. ו' בורא יומם
ולילה. ז' גולל אור מפני חושך. ח' וחושך מפני

אור. ט' מעביר יום ומביא לילה. י' מבדיל בין
יום ללילה י"י צבאות שמו קדוש ישראל.

אלו עשרה דברים. הדבר אינו לחנם. הכל מכוון
במשקל ובמספר, כנגד עשרה מאמרות וכו'.

אותו הדבר, בברכה השנייה. ישנם עשרה
דברים.

א' אהבת עולם עמך ישראל אהבת. ב' תורה.
ג' ומצוות. ד' חוקים. ה' ומשפטים אותם לימדת.

ו' בשכבנו ובקומנו נשיח בחוקי רצונך. ז' ונשמח
ונעלוז בדברי תורתך לעולם ועד. ח' כי הם חיינו
ואורך ימינו. ט' ובהם נהגה יומם ולילה. י'
ואהבתך לא תסור ממנו.

עשר כנגד עשר. הכל מכוון בדיוק.

שאלה מהקהל: כיון שמנה מעכ"ת גולל אור
וכו' וחושך וכו' כשנים, אם כן לכאורה יש
למנות כשנים גם את בורא יומם ולילה.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל לפי סידור
הלשון, נראה שזה כמו אחד. מיהו אפילו את"ל
שהם אחד-עשר, לא נורא, העיקר שלא יהיו
פחות מעשר, כנודע בכל כה"ג של רמזים.

מהרי"ץ זיע"א מסביר בעץ חיים [ח"א דף פ"ט
ע"ב. ובמהדורת הרש"צ, דף קפ"ח ע"ב], למה אנחנו
גורסים, י"י צבאות שמו 'קדוש ישראל'.
בנוסחאות אחרות, המלים 'קדוש ישראל', אינן
נמצאות. אולם אנחנו [התימנים], מוסיפים את
המלים 'קדוש ישראל'.

ובעצם, זהו פסוק בספר ישעיה [מ"ז, ד'], גִּאֲלָנוּ
יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. את הפסוק הזה,
אנחנו אומרים בשלימות, בסוף ברכת אמת
ויציב, וכן בסוף ברכת אמת ואמונה. כאן בנ"ד,
לא מביאים זאת בתורת פסוק, לא כתוב
'ונאמר', אלא אומרים זאת בתורת המשך, אל
המלים מבדיל בין יום ללילה – י"י צבאות שמו
קדוש ישראל.

מהרי"ץ כתב על כך בזה"ל, י"י צבאות שמו,
כלומר אות הוא בצבא עליונים, ובידו כח
וגבורה לעשות כרצונו.

הקב"ה נקרא בשם צבאות, כי אות הוא, בצבא
עליונים. המקור לכך הוא בגמ' חגיגה [נדף ט"ז
ע"א], 'אות' הוא בצבא שלו. כך הגירסא בעין

כי אחר שגאלנו וקידשנו והפרישנו והבדילנו לשמו, נתן לנו תורה.

הקב"ה גאל אותנו ממצרים, קידש אותנו, 'הפרישנו והבדילנו לשמו'. הקב"ה קידש את עם ישראל יותר מכל העמים, נתן לעם ישראל תורה ומצוות, אשר מקדשים אותם, ועל ידי זה הם מובדלים מכל טומאה, מכל דבר מכוער. וזהו עוד לפני מתן תורה. ואחרי זה, הקב"ה נתן לנו את התורה.

אמנם בדרך כלל ידוע, כי התורה היא המקדשת אותנו. כגון שאומרים, אתה בחרתנו מכל העמים וכו', וקידשתנו במצוותיך, דהיינו במצוות התורה. אם כן לכאורה זה רק אחרי מתן תורה. אולם, גם עוד לפני מתן תורה, כבר הקב"ה כבר התחיל לקדש אותנו. כפי שנאמר, וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם וְקִדְּשָׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר וּכְבָּסוּ שְׂמֹלֹתָם [שמות י"ט, י']. וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן הָהָר אֶל הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת הָעָם וַיְכַבְּסוּ שְׂמֹלֹתָם. וַיֹּאמֶר אֵל הָעָם הָיוּ נִכְנָיִם לְשִׁלְשֵׁת יָמִים אֶל תִּגְשׁוּ אֶל אִשָּׁה [שם שם, י"ד-ט"ו]. ומובא במדרש 'סדר אליהו רבה' [פרק י"ח], כי זהו לא רק מן העניין הזה, אלא גם מכל דבר מכוער, כגון מגזל. מכל עבירה. וז"ל, בדלו עצמכם מעבירה ומגזל ומדבר מכוער, כדי שתהיו כולכם טהורים כשתעמדו על הר סיני יעו"ש. ולעיל מינה שם בפרק י"ז כתוב וְקִדְּשָׁתָם, בטבילה ע"כ. ויש מן הראשונים האומרים, אפילו מטומאות אחרות, עיין רמב"ן, ובתו"ש חלק ט"ז דף פ"א פ"ב יעו"ש"ב. נמצא כי הקב"ה קידש אותנו, בתורת הכנה למתן תורה. וְהָיוּ נִכְנָיִם לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי [שם י"א].

מהרי"א בפירושו הרחיב לבאר בענין קדושה זו [בדף קפ"ג] וז"ל, ההכנה ההיא, צוה עליה בכלל וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם. אבל נכלל בקדושה ההיא, מה שפירש מרע"ה אל תגשו אל אשה. ורחיצת הגופים והרחקת התאוות הגשמיות, עד וכבסו שמלותם כדי שיהיו בנקיות וטהרה. ואפשר שאמר וקדשתם היום ומחר על הרחיצה שירחצו ויזכו בימים ההם, כי זה יקרא קידוש, כמו שאמרו קידוש ידים ורגלים. ונתן טעם בקדושה ההיא, באמרו

יעקב שם, שהיא יותר מדוקדקת, לא כמו בגמ' לפנינו 'אדון' הוא. המלה 'צבאות', נדרשת כמו שהיא נחלקת לשתיים. אות, בצבא. דהיינו, צבאות השמים, השמש והירח והכוכבים, כל המזלות שישנם בשמים, הוא – הקב"ה – ניכר בצבא שלו. כלומר, הקב"ה מיוחד במעשיו, והוא שולט על הכל.

ממשיך מהרי"ן וכותב כך, הכי גרסינן, י"י צבאות שמו קדוש ישראל, על שם הפסוק גואלנו י"י צבאות שמו קדוש ישראל. והוא קשור עם מה שלמעלה ממנו. והכוונה כי כל אלו הפעולות, עושה כולם ה' צבאות שמו קדוש ישראל.

ברם, אם כל רצונך להגיד, כי הקב"ה עשה את כל הדברים האלה, למה צריך דוקא את הפסוק הזה? לא חסרים פסוקים, שנאמר בהם כי הקב"ה עושה שמים וארץ, וכדומה. ישנם המון. בחרו פה פסוק מסויים, ומהרי"ן אומר כי ישנו כאן ענין.

וזה לשונו שם, ולזה בחר בפסוק זה מבזולתו, לפי שבו נזכר שם צבאות, ע"ש שברא כל צבאות מעלה וחייליהם. רצו פסוק, דוקא עם המלה 'צבאות', כי מדובר כאן על 'פותח שערים', 'משנה עתים', 'כוכבים', 'במשמרותיהם ברקיע'.

ובזה אתי שפיר סמוך לחתימה מעין החתימה וכו'.

וכתב הרד"א, ויש מקומות שמוסיפין לומר כאן י"י צבאות שמו חי וקיים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד, שזה לא מעין חתימה הוא, אף שהטור ב' אביו הרא"ש מיישב גי' זו. ולא כך גירסתנו, כי אם י"י צבאות שמו קדוש ישראל, שהוא קשור עם שלמעלה, דודאי יודה לזה הרד"א ז"ל. ישנה כאן קושיא, של מהר"ר דוד אבודרהם, אולם לא ניכנס אל העניין הזה כעת, כי זהו דבר נוסף.

ובזה מצאנו טוב טעם, שהסמך לו אהבת עולם וכו'.

מהו הקשר, שלברכה הזאת, המעריב ערבים, אל הברכה הבאה, אהבת עולם אהבתנו וכו', שבתפילת ערבית?

כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם, רוצה לומר אפילו הבלתי מוכנים על הר סיני ע"כ. לאחר מכן [בדף קפ"ד] הוסיף מהרי"א, כי הנה ציוה להם משה שבאותם ימי הפרישות אל יגשו אל אשה, לפי שהיא הגדולה שבתאוות הגשמיות. ולא הוצרך להזהירם על המאכל והמשתה, לפי שלא היו ביניהם סובאי יין, ולא זוללי בשר, כי היה מאכלם בלבד הלחם הקלוקל, ושותים מים קרים. ואפשר שהיה בכלל ההכנה והקדושה, שלא ישתדלו באותם הימים במקח וממכר, ולא במלאכות, רק ישתדלו ויעיינו תמיד בנפלאות השם אשר עשה עמם, ולשמוע חכמה ומוסר מפי זקניהם וחכמיהם ע"כ.

דברים אלה העלה במעם לוועז שם בפרשת יתרו [בדף תס"ח] בזה"ל, בכלל ההכנה הזאת, ששלושת ימים לפני מתן תורה לא יעשו שום מלאכה ולא יעסקו בשום עסק של העוה"ז, אלא ישבו בפני הזקנים וישמעו עניני היהדות ולקח ומוסר, וכל מחשבתם תהיה עסוקה בעניני הנפש שעיי"ז יהיו קדושים וטהורים בלי שום מחשבה זרה, שכך חובתם להשתדל ולקבל התורה מתוך טהרה ע"כ.

כל זה הבאנו בס"ד כדי להרחיב את הבנת דברי מהרי"ץ דלעיל, זקידשנו והפרישנו וכו'. הלכך, לאחר מכן בא, אהבת עולם וכו', תורה ומצוות חוקים ומשפטים אותם לימדת. זהו הקשר, אל הברכה הבאה.

ובזה סרה תמיהת הרד"א על בעל ספר המנהגים, גבי אהבת עולם דשחרית, וכתבנוהו לעיל במקומו דרשהו משם.

*

כוונת סוף דבריו, למה שהבאנו בס"ד בשיעור הקודם, את השאלה אשר דנים הראשונים, מהו הקשר שבין ברכת יוצר המאורות, בתפילת שחרית, לברכה שלאחריה אהבת עולם וכו'.

מהרי"ץ בע"ח [דף ל"ד ע"א] הביא זאת בזה"ל, סמכו אהבת עולם, ליוצר המאורות. שבה מזכיר ייחוד שמו של הקב"ה, ונתינת התורה המאירה מכל המאורות. שהשמש אינו מאיר אלא ביום, והתורה מאירה ביום ובלילה.

אמרנו יוצר אור ובורא חושך, מדברים בברכה על זריחת השמש באור הבוקר, לכן תיקנו את ברכת יוצר אור, ועכשיו אנו אומרים בברכת אהבת עולם, כי התורה הרבה יותר חשובה מכך, כי התורה מאירה לא רק ביום, אלא מאירה ביום ובלילה.

מהרי"ץ בהמשך כותב, כי האבודרהם הביא את הטעם הזה בשם ספר המנהגות, אבל הוא שואל על כך, כי לפי דבריו, מה יגיד לגבי ברכת אהבת עולם דערבית, הרי שם הברכה היא המעריב ערבים, הרי זהו חושך.

דיברנו על כך בשיעור הקודם, והבאנו שני תירוצים לגבי השאלה הזאת.

כאשר אמרתי את השאלה הזאת, בשיעור לבחורי הישיבות הקד' המתקיים בביתי מדי ליל ששי, נכדי הבחור החשוב ישראל תאם הי"ו אמר לתרץ, שהתורה מאירה, ביום ובלילה. ואילו השמש, רק ביום. לכן אומרים זאת בלילה, בכדי להראות, כי התורה היא גם בלילה.

עניתי לו, כי בעצם לפי זה, אינני מבין כלל את השאלה. הרי הוא – ספר המנהגות – בעצמו, אמר את הדברים האלה. וז"ל, שהשמש אינו מאיר אלא ביום, והתורה מאירה ביום ובלילה. ובא האבודרהם ושואל, מה תגיד לי לגבי המעריב ערבים? לכאורה, התשובה כבר מונחת, במה שספר המנהגות אמר. אמנם, הוא לא דיבר על כך במפורש, לא דן בשאלה זו עצמה, אבל לפי הדברים שלו ממילא אתי שפיר.

גם ידידנו הרה"ג איתמר כהן יצ"ו – מי שיעיין בשלהי שיעור הקודם, הדפסתי את ההערה שלו – הוא ג"כ כיוון אל התירוץ הזה. והוא עוד הרחיב בכך.

שאלה מהקהל: הרי כתוב, 'מאורה יאירך, בלילך ויומך'. בפיוט אצולה לפנים.

תשובת מרן שליט"א: אבל לא כשמש, תכוסה בעבות'. גם כאשר ישנה שמש, לפעמים היא מכוסה ע"י העננים. אפילו ביום, ישנו לפעמים כמו חושך. אולם התורה, מאירה היטב כל הזמן, ובלי שום הפסקה. יפה.

עבודה זרה, ואז איננו טהור. ולכך המשילו דוד, לחתן יצא מחפתו ונתהלים י"ט, ו"א, ולא לחתן הנכנס לחופתו. אבל התורה, טהורה לעולם, ואין לטהרתה הפסק. וזהו שאמר, 'טהורה עומדת לעד'. כלומר, טהרתה עומדת בעצמה לעד, לא תיפרד ממנה.

ועוד, ידוע כי השמש היא מאירה ביום, ולא בלילה. אבל התורה, האור שלה משמש לעולם. ועוד, השמש, אין אורו שוה. כי אם עד חצי היום מוסיף, ומשם ואילך אורו מתחסר, ואינו עומד בהשויה אחת, אלא משתנה פעם אחר פעם. אבל התורה, 'משפטי יי' אמת צדקו יחדו'.

הא למדנו מכל זה, תועליות הגדולות הנמצאות בתורה, יותר מן השמש.

על דרך זו, הוא מסביר את כל המזמור הזה. הוא מביא רשימה של הבדלים, שבין התורה לבין השמש.

*

האמת היא, אני אומר זאת ב'סוגריים', כי אינני כ"כ מבין את כל הנדון הזה. עושים השוואות בין השמש, לבין התורה. כי האור של־תורה, הוא יותר מן השמש. אבל מה בכלל ההשוואה? וכי צריך לעשות, 'מצא את ההבדלים'...? שזה ככה, וזה ככה? על כך עושים ומפרטים רשימה? הרי ברור כי ההפרש ביניהם גדול 'כרחוק מזרח ממערב'. השמש זהו משהו גשמי, והתורה זהו דבר רוחני. אמנם בודאי שהשמש היא יצירה מופלאה, אין מה להגיד, אבל בכל אופן, הדבר אינו דומה. אינני מבין, מה הם צריכים בכלל לבוא ולפרט את ההבדלים. אבל בכל אופן, רואים כי הם כתבו כך.

גם הרד"ק כתב כן. חושבני, כי מקור העניין הוא מן הרד"ק, שהוא קדם לרבינו בחיי, אבל בעצם גם הרד"ק איננו המקור הראשון, שהרי הוא מביא כי 'יש מפרשים' ככה, כי המזמור מדבר בהתחלה לגבי השמש, 'לשמש שם אהל בהם', 'בכל הארץ יצא קום', 'וזהו כחתן', ואח"כ 'תורת יי' תמימה'. המפרשים שם דנים, מהו הקשר שבין השמש לבין התורה. וישנם כמה דרכים, להסביר את הכוונה בזה. והם אומרים,

אם כן, לפי התירוץ דלעיל, נראה כי השאלה בכלל לא מתחילה. והדבר צריך ביאור. אבל לכל הפחות, נגיד כי זהו תירוץ. א"כ בנתיים, יש לנו שלושה תירוצים. בעז"ה בסוף נסכם את הכל.

*

ברצוני להגיד בס"ד תשובה נוספת, לגבי השאלה הזאת.

רבינו בחיי בספרו כד הקמח [ערך תורה] ג"כ הולך במהלך הזה, הוא מביא את הפסוק [נתהלים י"ט, ח"ו] תורת יי' תמימה משיבת נפש וגו'. הרי במזמור השמים מספרים, כתוב 'לשמש שם אוהל בהם', אחרי שהזכיר ענין השמש, פירש דוד הע"ה כי ישנו דבר נוסף, שהוא עוד יותר גדול מן השמש, זאת התורה.

ואחר שהזכיר ופירש ענין השמש, וסיפר קצת פעולותיו ותועלותיו הרבות, בא לומר, כי עוד יש אור גדול יותר מהשמש, והוא התורה. כי אם השמש מעיד ומפרסם על אלהותו של הקב"ה ועל יכלתו ורוממותו, הלא התורה היא מעידה על זה יותר ויותר, ותועלתה ומעלתה רבה מאד יותר מתועלת ומעלת השמש.

כי השמש, מי שמתמיד ומרבה לשבת בחומו, ישוב לו הדבר לנזק גדול, עד שיתעלף. כמו שמצינו ביונה הנביא, ונתן השמש על ראש יונה ונתעלף וינה ד', ח"ו. אבל המתמיד בעסק התורה, אינו כן, אבל היא 'משיבת נפש'. וידוע גם כן, כי השמש נכנס במוח האדם עד שישתגע, אבל התורה היא 'מחכימת פתי'. אם האדם נמצא זמן רב בשמש, השמש חודרת לו לתוך המוח והוא משתגע רח"ל. אבל התורה, אדרבה, כמה שיותר תורה, האדם נהיה יותר חכם.

ועוד, השמש, מי שמרבה לשבת שם, ידאג ויתעצב. אבל התורה, פקודי ה' ישרים משמחי לב. ועוד, מי שמסתכל אל עין השמש, יכהו עיניו. הוא מתעוור רח"ל. אבל התורה, מאירת עינים.

ועוד, השמש, אע"פ שהוא זך וטהור, פעמים שיכסוהו עננים, ולא יהיה מראיתו טהור. גם לפעמים יעבדוהו מן האומות, ויעשו ממנו

כי דוד המלך ע"ה רצה במזמור זה להראות את ההבדלים שביניהם, כי התורה היא הרבה יותר מן השמש. זהו המהלך שלהם, הם הולכים בדרך הזאת.

וז"ל הרד"ק [תהלים שם], ויש מפרשים הטעם שסמך התורה לשמש, להגדיל תועלתה על תועלת השמש. כי יש דברים, שהשמש מזיק, והתורה מועילה בכל הדברים. לפיכך אמר, תורת יי תמימה. שלמה היא. כי בכל דרכי העולם הזה והעולם הבא, ימצא האדם תועלת בה. ואמר, משיבת נפש, כי השמש, כשישב האדם לחומו יותר מדאי, שמא יחלה חולי מות וכו'.

*

בהמשך, רבינו בחיי כתב בזה"ל, וכן תיקנו לנו רז"ל בנוסח התפילה, לומר 'זהאר עינינו בתורתך ובמצותיך' – כך היא גירסתו, ועי' לקמן – בברכה הסמוכה ליוצר המאורות, כשם שסמך בכאן 'תורת יי תמימה', לענין השמש שהזכיר תחילה. וזה לבאר, כי אור התורה והמצוה, גדול מאד מאור המאורות העליונות. ואם כן, אין לאדם תחבולה שינצל ממחשכי הדברים הטבעיים, שהם תחת השמש, זולתי בקיום התורה והמצוות, שהם על השמש.

לכאורה לפי זה, אולי השאלה לא מתחילה, מהו ההבדל שבין שחרית לבין ערבית? כי נראה, שבאים להסביר למה אנשי כנה"ג תיקנו בברכה הזאת, 'זהאר עינינו' – אנחנו גורסים, 'במצוותיך'. ואחרים גורסים 'בתורתך', ורבינו בחיי גורס את שתייהן, 'בתורתך ובמצוותיך' – אחרי יוצר המאורות? רואים כי אנשי כנה"ג, השוו אור לאור? מה רצו להגיד בכך? את זאת, הם רצו להסביר.

ואסבין, אין שאלה למה בערבית לא, כי בערבית בכלל לא כתוב את המלים הללו, 'זהאר עינינו'. שם בברכה, אין מלה של 'אור', או קשורה אליה. על כן, לגבי ערבית, הקושיא לא מתחילה.

אבל לגבי עצם השאלה, למה הסמיכו אהבת עולם לברכת יוצר המאורות, כנראה זאת בכלל איננה קושיא. כי זהו כפי שלא נשאל,

למה ברכת השכיבנו באה אחרי אמת ואמונה? מהו הקשר? כי מי אמר, שחייב להיות קשר? לא חייב שיהיה קשר. ישנה ברכת יוצר המאורות, ברכה ראשונה, כי כעת בבוקר שהשמש זורחת, משבחים את הקב"ה על יצירת המאורות, ולאחר מכן ברכת אהבת עולם אהבתנו וכו', לפני קרית שמע שבה מזכירים את אהבת ה', ואהבת את יי אלהיך.

אין חובה, שיהיה קשר בין הברכות. אם כי, מה שאמרנו לגבי השכיבנו ואמת ואמונה, שלכאורה אין קשר, האמת היא שזה אינו נכון, כי אכן ישנו קשר בין הדברים. הרי הגמ' במסכת ברכות [דף ד' ע"ב] אומרת, כי ברכת השכיבנו, 'כגאולה אריכתא דמיא'. הרי צריך היה להסמך גאולה לתפילה, א"כ כיצד אומרים השכיבנו? ה"ז הפסק? עונה על כך הגמ', כי הוא כגאולה אריכתא דמיא.

שאם לא תאמר כן, מה תאמר בשחרית, הרי תיקנו לומר פסוק יי שפתי תפתח וגו' לפני התפילה, ולכאורה זהו הפסק בין גאל ישראל לתפילת שמו"ע, המתחילה במלים ברוך אתה וכו'. כיצד חכמים תיקנו להוסיף פסוק, יי שפתי תפתח? אלא התשובה, כי כיון שתיקנו, זהו כתפילה אריכתא דמיא. אותו הדבר בנ"ד, זה כגאולה אריכתא.

והראשונים שם מסבירים, מה הפירוש 'גאולה אריכתא'? מהו הקשר בין ברכת השכיבנו, לבין הגאולה?

ידוע ומפורסם, כי תלמיד רבינו יונה ובברכות דף ב' ע"ב אומר, כי השכיבנו זאת לא הפסקה, משום שזה 'מעין הגאולה'. וז"ל, בשעה שעבר השם לנגוף את מצרים – בברכת גאל ישראל, הרי מדובר על גאולת מצרים – היו מפחדין ומתפללין לבורא, לקיים דברו, ושלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם. שדרך הצדיקים, שיראים תמיד שמא יגרום החטא. וכנגד אותה התפילה, התקינו לומר השכיבנו, שיצילנו השם מכל דבר רע, וישמור צאתנו ובואנו. וכיון שהתקינו לאמרו, כנגד מה שהיה בשעת הגאולה, אמרו דלא הוי הפסקה, דכגאולה אריכתא דמיא. גם בזמן הגאולה, בני ישראל

מתרץ תירוץ ענייני, שפיר טפי, כי לפי הנוסחא שלנו, שאנחנו גורסים י"י צבאות שמו 'קדוש ישראל', אזי הדבר בא כהכנה למתן תורה. לכן באה אחרי כן ברכת אהבת עולם, לאחר שסיימנו בברכה הראשונה, י"י צבאות שמו קדוש ישראל.

דרך אגב, בעניין הזה ישנו דבר חידוש. כי לפי דבריו של מהרי"ץ, 'קדוש ישראל' היינו, שהקב"ה קידש אותנו. בדרך כלל, זאת איננה פשטות לשון הפסוק, גואלנו י"י צבאות שמו קדוש ישראל. לכאורה, 'קדוש ישראל' היינו, שאנחנו עם ישראל מקדשים אותו, לא שהוא קידש אותנו. אולם לפי דברי מהרי"ץ, הכוונה שהקב"ה קידש אותנו. הבדילנו והפרישנו, וקידש אותנו. כביכול כתוב, 'מקדש ישראל'. אבל הפסוק הוא, 'קדוש ישראל'. בכל אופן, ככה הוא מסביר.

הרד"ק על הפסוק שם [ישעיה מ"ז, ד'], מפרש בסגנון קצת אחר. וז"ל, גואלנו. מי עשה כל זה בבבל? גואלנו ה' צבאות. והוא יקרא קדוש ישראל, כי בעבור ישראל יראו קדושת שמו בבבל. הקב"ה, לכבוד עם ישראל, מרחמיו ומאהבתו לעם ישראל, בגללם הקב"ה מראה את קדושת שמו בבבל. כתב כך, כי המדובר שם בפסוקים, הוא לגבי בבל. זהו 'קדוש ישראל', כי הוא מראה את קדושתו, בגלל ישראל. זהו פירוש נוסף. מהרי"ץ אינו מפרש כך.

דבר נוסף דרך אגב, ישנו עוד דבר שאיננו מובן לי, מדוע מהרי"ץ מכניס כאן את עניין הגאולה? מהרי"ץ אומר בזה"ל, אחר 'שגאלנו' וקידשנו והפרישנו וכו'. 'גאלנו', מאן דכר שמיה? הרי המלה 'גואלנו', איננה כתובה בברכה. הלוא בברכה כתוב, 'מבדיל בין יום ללילה, י"י צבאות שמו קדוש ישראל'. לא כתוב 'גואלנו'. למה מהרי"ץ הכניס כאן את המלה, 'שגאלנו'? נכון שבפסוק אשר ממנו המקור, הדבר כתוב, אבל בברכה לא אומרים זאת. והוא רוצה להסביר את הקשר, שבין שתי הברכות. לכאורה, את המלה 'שגאלנו', מהרי"ץ לא היה אמור לכתוב. המקום ברוך הוא, יאיר עינינו.

התפללו, שהקב"ה יציל אותם מסכנת המשחית ח"ו. א"כ זהו כגאולה אריכתא דמיא. ישנם עוד שהסבירו קרוב לזאת. כגון בשבלי הלקט [סימן נ"א] הביא בשם הראב"ד, ג"כ פירוש הדומה לזה.

אסבין, כן ישנו קשר בין השכיבנו, לבין אמת ואמונה.

אבל זאת, בגלל ששם היה עניין, שלא להפסיק. שם צריך טעם, כי אחרת, מיד לאחר גאל ישראל, היתה צריכה לבוא תפילת ערבית. למה הוסיפו ברכת השכיבנו? שם היה צריך, רק ברכה אחת. אולם בנ"ד, לכאורה לא חייב שיהיה טעם, מהו הקשר שבין אהבת עולם לבין יוצר המאורות, כי אין חובה שיהיה קשר ביניהם, מאחר והמקום של שניהם הוא פה.

אם הדבר כך – לפי רבינו בחיי – אזי באו רק להסביר את הקשר שבין 'זהאר עינינו', לבין יוצר המאורות. כך לכאורה. אם כן, לא בטוח שהם נתכוונו לכך. כי לפי סגנון השאלה שלהם, נראה אחרת. לא כתוב, כפי שאני מסביר. לא כתוב, למה אמרו וזהאר עינינו בתורתך. אני אומר, אולי רבינו בחיי סובר ככה, אבל הם – ספר המנהגות והאבודרהם ומהרי"ץ, אשר דנים בכך – אומרים, כי סמכו אהבת עולם, ליוצר המאורות. דהיינו, נראה כי אכן הפריע להם, היה קשה להם, למה סמכו זאת? הם לא אמרו, למה תיקנו את הנוסח הזה, 'זהאר עינינו בתורתך', אלא שהיה נראה להם, כי צריך להיות חיבור, בין הברכה הזאת לברכה הזאת, ועל כך הם אמורים לענות.

בכל אופן, ישנו כאן מהלך. אפשר לחבר ולקשר את הדברים.

*

בקיצור, יש לנו חמשה תירוצים, לגבי השאלה הזאת, למה הסמיכו גם את אהבת עולם של ערבית, לברכת המעריב ערבים. בשלמא בשחרית.

מהרי"ץ בהתחלה אומר, 'סרכא דשחרית נקט'. בגלל שבשחרית הדבר כך, עשו ככה גם בערבית. השוו זאת. בגדר 'לא פלוג רבנן'. זהו תירוץ, כעין דחייה בקש, אבל בערבית הוא

התירוצ' השלישי, כפי שאמרנו בשיעור הקודם, כי לגבי המעריב ערבים, הלילה נמשל אל הגלות, לחושך, ל'הסתר פנים' שבגלות. ולמרות זאת, הקב"ה 'אהבת עולם אהבתנו'. למרות שעם ישראל הוא בגלות, אבל זה לא שח"ו הקב"ה הרחיק אותנו, כי בסופו של דבר, יתברר לעיני כל בעתיד כי אהבת הקב"ה אלינו היא נצחית. זהו התירוצ' השלישי.

התירוצ' הרביעי, כפי שאמרנו לעיל, עפ"י רבינו בחיי, 'והאר עינינו' עם 'יוצר המאורות'.

את התירוצ' החמישי, עדיין לא אמרתי. אולי זהו מהלך אחר בכלל. הדבר מיישב, גם בבוקר וגם בערב. מהו הקשר, בין יוצר המאורות או מעריב ערבים, לבין אהבת עולם? הדבר פשוט מאד. כפי שנאמר בפסוק [ירמיהו ל"ג, כ"ה] **אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה, חֲקוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׁמַתִּי**. חכמינו דורשים את הפסוק הזה, כי בזכות התורה, אם לא ברית התורה, הקב"ה לא היה בורא שמים וארץ. כל הסדרים שישנם בעולם, הם רק בשביל התורה. אם כן, שמא זהו החיבור שבין הברכות.

תירוצ' ששי, נביא בס"ד בשיעור נוסף.

שאלה מהקהל: לפי התירוצ' השלישי, שזהו בגלל חשכת הגלות, מובן החילוק שמחלקים בנוסח האשכנזים, בין הבוקר – 'אהבה רבה', לבין הערב – 'אהבת עולם'. לומר כי זהו תמיד, גם בגלות. דוקא בלילה, באים להדגיש זאת. דהיינו, בבוקר, 'אהבה רבה' זה נכון, אבל בלילה אומרים דוקא אהבת עולם, להורות כי למרות הגלות של לילה, אהבתו אלינו היא תמידית. 'אהבת עולם'.

תשובת מרן שליט"א: יפה מאד. לפי אלה הגורסים כך.

ברם האמת היא, כי היסוד לפירוש הזה שאמרנו לעיל, למדתי אותו מן הספר צידה לדרך, והוא אמר זאת לגבי שחרית, וגרס 'אהבת עולם' כמונו. אבל הינך אומר, כי לפי אלה הגורסים כך, הם יכולים להסביר ככה, לומר את ההבדל הזה. בסדר.

מהרי"ץ בע"ח מדבר על כך. וז"ל [בע"ח דף ל"ד ע"א], אהבת עולם. הכי גרסינן, ולא גרסינן אהבה רבה. ע"ש ירמיהו ל"א, ב' **וְאַהֲבַת עוֹלָם אֶהְבֵּתֶיךָ**. וזה בין בשחר בין בערב. דהלכתא כרבנן בפ"ק דברכות, דלא כשמואל (הרי"ף וכ"כ רוב הפוסקים ז"ל והאר"י). זהו נושא ארוך כידוע ואכ"מ.

אנחנו אומרים בשניהם אותו הדבר, אולם לשיטתם צריכים להסביר, כי בלילה זה על הגלות. יפה.

במפרשים שלהם ראיתי פירושים אחרים לכך, כיעויין ענף יוסף ועיון תפילה, שבסידור אוצר התפילות. והובאו דבריהם גם בספר מסכת של תפילה דף מ"ב.

צריך לתקן בסידורים שלנו 'מבדיל' בין יום ובין לילה וכו', ולא 'ז'מבדיל בוא"ו, וביאור דברי מהרי"ץ בע"ח מהדורת הרש"צ לגבי המלה 'מסדר' את הכוכבים ולא 'ז'מסדר בוא"ו.

כנראה שהציבור שלנו התבלבל – יותר נכון לסידורים שלנו התימנים נכנסה טעות קלה – בברכה הזאת.

לאחר המלים, 'מעביר יום ומביא לילה', כולם אומרים 'ז'מבדיל בין יום ללילה', מוסיפים וא"ו במלה 'מבדיל'. בכת"ק של מהרי"ץ, אין פה וא"ו. גם בספרי התכאליל, וכן ברמב"ם, הדבר כך. אין כאן וא"ו. אולם בסידורים של עדות האחרות, כתוב 'ז'מבדיל', וכנראה בגלל זה הדבר נקלט אצל האנשים, כבר בדורות שלפנינו, כיון שבדר"כ כאשר אומרים כמה דברים, אז בדבר האחרון צריך להיות תוספת וא"ו. א"כ בשלמא לגבי הראשונים, בורא יום ולילה, גולל אור מפני חושך וכו', מעביר יום ומביא לילה, שפיר אין וא"ו, אבל האחרון צ"ל ומבדיל וכו', כי וא"ו החיבור באה לקראת הסוף.

לכן זה נשמע להם טוב, יותר מדוייק, ומשו"ה נתקבל בשתיקה.

ולכאורה, אכן תמהתי על כך, למה הרמב"ם לא גורס כאן וא"ו? מדוע מהרי"ץ לא גורס פה וא"ו? הרי זהו הדבר האחרון? תמיד כאשר

לאות וא"ו. הקב"ה מחליף את הזמנים, על ידי שהוא מסדר את הכוכבים. זאת אומרת, השינויים שישנם בין יום ליום. לכאורה אנחנו רואים, כי הימים הם אותו הדבר. אבל הרי ישנם כוכבים, המערכת משתנה, ההשפעה של כוכבים, שצ"ס חנכ"ל כוכבי הלכת. איך נהיה השינוי שבין יום ליום, 'מחליף את הזמנים' על ידי סידור הכוכבים. הקב"ה משנה את סידור הכוכבים, וזהו מה שעושה וגורם את השינויים שישנם בכולם. א"כ זה לא ז'מסדר, זה לא עוד דבר. החלפת הזמנים, ע"י שמסדר את הכוכבים.

בעניין זה, מהרי"ץ עמד על האות וא"ו, מדוע איננו גורסים 'מסדר' עם וא"ו, ואילו בנ"ד לגבי 'מבדיל', הוא לא עמד על כך, להסביר מדוע לא גורסים ז'מבדיל. והרי אדרבה, בנ"ד הקושיא יותר חזקה, כי כאן יותר היה צ"ל וא"ו, כפי שאמרנו לעיל.

אבל עכ"פ, מתוך דברי מהרי"ץ, לפי איך שמהרי"ץ מסביר, אפשר להבין למה אין כאן וא"ו.

מהרי"ץ כותב בזה"ל, 'גולל אור, פי' כיצד בורא יומם ולילה? שגולל אור מפני חושך. גולל מן [בראשית כ"ט, ג'] וְגָלְלוּ אֶת הָאֶבֶן, כלומר מסיר (שם).

וז"ל הרי"ץ – מהר"ר יוסף ציאה – גולל, ל' וגללו את האבן, כי האור נגלל ומתקפל יחד, כמו שמקפלים את הבגד ונעשה קטן. וכשרוצים, מרחיבים אותו והוא גדול כבתחילה ע"כ.

'מעביר יום', לצד אחד. זמביא לילה'.

איך הקב"ה 'מעביר יום ומביא לילה'? לפי שטחיות המלים ניתן היה להבין, כי הקב"ה לוקח את השמש, ומניח אותה בצד, ועכשיו יהיה לילה. וכי הדבר כך? בודאי שלא. לפי המלים, זה מעביר לצד אחד, ומביא לילה לצד אחר.

לכן אומר מהרי"ץ, ולא שישלק השמש ממש ויוליכנו למקום אחר, אלא שמבדיל בין יום ללילה. וזו היא הארץ, בין זה לזה. כדור הארץ, מבדיל בין השמש אלינו, ולכן נהיה לנו חושך.

מביאים כמה דברים, אומרים, זה זה זה וכו', וזה. בדר"כ, ישנה וא"ו בדבר האחרון. אמנם לפעמים יש גם באמצע, אולם ישנן לכך סיבות. אבל בדר"כ, לפי הכלל צריך להיות, שבדבר האחרון לכל הפחות תהיה וא"ו, כיון שהוא בא להשלים. לסימן. למה אין כאן את הוא"ו הזה? גם התפלאתי על כך, שמהרי"ץ בכלל לא דן על כך. מהרי"ץ בעצמו, מדבר רק על עניין אחר, לגבי 'מסדר את הכוכבים', אולם על נד"ד הוא דוקא לא דן. הרי הגירסא שלנו היא, 'מסדר את הכוכבים'. בסידורים אחרים, גורסים 'זמסדר'.

ומהרי"ץ כותב על כך, בפירושו עץ חיים. אמנם הדבר לא נמצא רק במהדורת הרה"ג שמעון צאלח זצ"ל, שהיה דור לששי למהרי"ץ. הוא הדפיס מחדש את פירוש עץ חיים למהרי"ץ, באופן מושלם, מתוך הרבה כתבי יד. היה לפניו כת"י נוסף, שהיתה בו פיסקא, שאיננה נמצאת אצלנו במהדורא הרגילה בכתב רש"י, ואף לא בכתבי יד הידועים ממנו. אינני יודע, מאיזה כת"י הוא לקח זאת, מאיזו העתקה שמישהו העתיק. יש שם עוד כמה הוספות כאלה, במקומות שונים. זו מהדורא נוספת של מהרי"ץ. והדבר מעניין, כי מהרי"ץ מצא לכך אסמכתות בספר הזוה"ק.

וז"ל מהרי"ץ שם, מדברי הזוהר פרשת וישמע דף ע"ו ע"ב משמע שמפרש דהאיי מסדר את הכוכבים, פירוש הוא למ"ש קודם מחליף את הזמנים. והכי קאמר, במה מחליף את הזמנים? במה שהוא מסדר את הכוכבים. יום זה כך, ויום זה כך. ולפי זה, כמה נאה ויאה גירסתנו דגרסינן מסדר את הכוכבים וכו' בלא וי"ו. ואף דשם בזוהר גריס בוי"ו, לאו דוקא. דזיל בתר פירושא דקאמר. אמנם אם נגרוס בוי"ו, יהיו תרי מילי, היפך דברי הזוהר.

מהרי"ץ אומר, כי כך עפ"י הזוה"ק, בפרשת וישמע, דהיינו וישמע יתרו. לפי איך שהזוהר מסביר. אמנם בזה"ק כתוב במפורש עם וא"ו, כנראה מהרי"ץ מתכוין, כי המדפיסים לא הבינו, וכתבו כפי שהם רגילים. הם לא שמו לב. כי לפי איך שהזוהר מסביר, אין מקום כאן

השמש היא בצד השני של-כדור, א"כ הוא – כדור הארץ – מבדיל וחוסם, עושה את החיץ הזה. שכשיאור לנו, יחשיך למטה מן הארץ. וכשיחשיך לנו, יאיר למטה מן הארץ.

מובן לפי זה, כי כך הוא הפירוש, 'מעביר יום ומביא לילה'. איך? על ידי שהוא 'מבדיל בין יום ללילה'. ע"י ההבדלה הזאת, שכדור הארץ חוסם את אור השמש.

ממילא מובן, כי בנ"ד זה לא 'מבדיל, מאחר שזהו אינו דבר נוסף, אלא הסבר על מקודם. העברת היום והבאת הלילה, היא ע"י שהוא מבדיל בין יום ללילה. על כן, אין כאן מקום לוא"ו, כי זהו פירוש.

אלה אשר כן גורסים זאת – בסידורי העדות האחרות – הם כנראה מסבירים פירוש אחר. למשל, הם יאמרו כי הכוונה היא, 'בין יום ללילה', לגבי בין השמשות. דהיינו, שהיום לא נגמר בפתאומיות, ולפתע נהיה חושך, אלא הקב"ה עשה זמן שהוא קצת ממוצע, בין זה לזה, וכך הוא מבדיל. לפי דבריהם, מתאים שתהיה וא"ו פה. 'מעביר יום ומביא לילה', ולא רק זאת, אלא 'ומבדיל' – מלבד זה, הוא עשה עוד דבר טוב, שהלילה לא יבוא פתאום, אלא הוא ג"כ עשה, שיהיה בין השמשות. זהו פירוש אחר, ולפי"ז יש מקום, הוא"ו הוא בסדר.

כך כתב בספר עיון תפילה, זהו פירוש של בעל הכתב והקבלה, למהר"ר יעקב צבי מקלנבורג זצ"ל, שנדפס במצורף לסידור דרך החיים, למהר"ר יעקב מליסא זצ"ל, בעל התיבות, וחווה דעת. הוא מפרש בזה"ל, 'ומבדיל, הוא ההבדל הזמני, שבין היום והלילה, הנקרא בין השמשות, שאינו לא יום ולא לילה. והתועלת מזה, כי התחלפות פתאומי מאור לחושך בפעם אחת, מחליש ומכחיש מאור עין אדם. וע"י הבדל זמני זה שביניהם, יתרגל ויתחנך העין ממה שהוא בו, אל היפוכו הבא אחריו.

הוא בעצמו, כותב שם עוד פירוש אחר, פירוש מעניין. לדבריו, ישנו דבר נוסף. שמבדיל בין יום ללילה, שיש הבדל בין יום ללילה, בטבע העולם, איזה פירות מתגדלים ומתבשלים על ידי הם. וז"ל, ויש בין אור וחושך גם הבדל

כללי, לתועלת הנבראים. יש פירות שמתבשלות מן השמש ביום, ויש מהן שמן הלבנה בלילה.

והוא מוסיף עוד דבר מפליא בזה"ל, ולמחקרי הטבע, ריח כל הפירות מתילד מן הלבנה, לכן נקראת גם ירח. הריח של כל הפירות, זה נוצר ע"י הלבנה. הלבנה עושה את ריח הפירות. ולכן הלבנה נקראת גם בשם ירח, כי היא עושה את ריח של-פירות. הפירות המריחים, זה ע"י הלבנה.

לכאורה, ישנו כך פסוק מפורש, וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וּבְרָשִׁית א', ד', ושם המלבי"ם בספרו התורה והמצוה ג"כ מסביר, כי הכוונה אל בין השמשות. וז"ל, אחרי שנתלו המאורות ביום רביעי, לא יתהוה יום ולילה פתאום. רק קודם שיבוא הלילה, יהיה ערב. ולפני היום, יהיה בוקר, שהוא האור המתנוצץ מן השמש, דרך האדים העולים מן הארץ לפני הזריחה ואחר השקיעה. דבר זה היה בעצם, ביום הרביעי לבריאה, כאשר נתלו המאורות, יהי מאורות ברקיע השמים'.

אבל ביום הראשון, שהקיף האור י"ב שעות כל סביבות הכדור, ונסתלק י"ב שעות, והיה אפשר שיאיר ויחשיך פתאום בלא הדרגה.

המלבי"ם מאריך לפני כן, כי עד היום הרביעי, לא היה אור בצד אחד, וחושך בצד השני, כמו שאצלנו כיום. אלא היה, שנים עשרה שעות אור, בכל העולם. בכל כדור הארץ. ושנים עשרה שעות, היה חושך בכל העולם. ומהיום הרביעי לבריאה, נהיה כפי שאצלנו. אבל עכ"פ ההבדל הזה, היה כבר ביום הראשון, כפי שכתוב ז'יהי ערב ויהי בוקר'.

אבל התורה אמרה, ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. מבואר, שחוק מה שהיה לילה ויום, היה גם ערב ובוקר, שהוא אור הנשפים הנמצא בעת הזריחה והשקיעה. ושקיעת האור, וכן זריחתו, היה בהדרגה. שלא נסתלק בפעם א', רק לאט לאט.

ובזה היה הבדל, בין אור וחושך. כי הערב והבוקר, שהם הנשפים, הבדילו ביניהם. שלא פגשו האור והחושך זא"ז יחד. כי רצה שהאור

תשובת מרן שליט"א: יפה. נכון. לפי מד"א כהרף עין, נראה לכאורה שאין הבדל זה, כיון שזהו פתאומי. אבל חושבני, כי במציאות בודאי שישנה הדרגה. כל השאלה, מה זה 'בין השמשות', המחלוקת בין ר' יהודה לר' יוסי [שבת דף ל"ד:] היא, לגבי מהו הדין של לפני כן? לפי רבי יוסי, הסובר שזה בסוף השקיעה, כהרף עין, הוא רק אומר שזה – גם אחרי שקיעת השמש – שייך עדיין ליום בודאי. על כך אין ספק. אבל לגבי המציאות שישנה, אין חולק. השאלה היא רק איזה שם תתן לזה. נמצא שהדבר איננו סותר אותם.

התייחסות לסיפור שפורסם בשם הגר"י אברגל זצ"ל בעניין איך קמה דת האיסלאם, כי כביכול רב תימני אחד לימד את משוגע וכו', והסיפור האמיתי והמדויק כפי שמקובל בידינו.

ידידנו הרב אוהד נהרי הי"ו, עשה לי הפתעה. הוא שלח אלי דף שכותרתו היא, 'איך קמה דת האיסלאם'.

הוא כתב אלי בזה"ל, לכבוד מו"ר הגה"צ ר' יצחק רצאבי שליט"א.

מצ"ב סיפור על תולדות האיסלאם, מתוך ספר "חיי עולם" שיצא לאחרונה ע"י הרב ישראל אברגל בנו של הרב יורם אברגל זצוק"ל. הספר עוסק במ"ח קנייני התורה (שמובא במסכת אבות), וזהו שיעור מתוך דבריו של הרב יורם בקניין 'הלומד על מנת ללמד' [דף רס"ז-רס"ח].

האם הרב מכיר את הסיפור, ומהו מקורו? לראשונה אני קורא את הסיפור הזה.

ממני תלמידך אהד נהארי יצ"ו, רחובות. השם ישמרהו ויחייהו.

תשמעו דברים חדשים. אני אומר לכם, כי לפי דעתי, הסיפור מצוץ מן האצבע. יותר נכון, מבולבל. ישנם פה חלקי דברים, חיברו דברים שנכונים במקצת, והפכו אותם. לא ראיתי את הספר בעצמו, אלא רק את הדף הזה, וצריך לשאול אותו – את הרה"צ ישראל שליט"א – בעצמו, מאיפה הוא לקח את הסיפור הזה.

כתוב שם כך, איך קמה דת האיסלאם?

הזה ינהג תכף המנהג שינהג האור לעתיד, אחרי שיהיו מאורות ברקיע השמים.

לפי דבריו, זהו ההסבר בפסוק, ויבדל אלהים בין האור ובין החושך, הכוונה לבין השמשות, שהדבר לא יהיה בצורה פתאומית. כך גם הוא אומר, כפי שבעל הכתב והקבלה מסביר כאן בברכה.

ברם חושבני – היום מקודם בהבדלה שמתה לב לכך – כי מן נוסח ההבדלה, נראה שישנה ראייה אל הפירוש, כפי שמהרי"ץ מסביר. לא כפי שהם מסבירים. שהרי אנחנו אומרים כך, המבדיל בין קודש לחול, ובין אור לחושך, ובין ישראל לגויים, ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. כל ההבדלות הללו.

לפי דבריהם 'הבדל' היינו, שהקב"ה עשה כמו חיץ. ישנו אור יום, ו'בין השמשות', ואח"כ לילה. ישנו משהו, בין זה לבין זה. אבל הרי 'המבדיל בין קודש לחול', זהו סוג הבדל אחר. 'קודש' זהו משהו אחד, ו'חול' זהו משהו אחר. וכן 'בין ישראל לגויים', זה לא שהקב"ה עשה חיץ מסויים וניכר, בין ישראל לבין הגויים. וכי ישנו איזה משהו במציאות אשר מבדיל, בינינו לבין הגויים? אלא הכוונה היא, שהקב"ה נתן לנו תורה ומצוות, ועל ידיהם אנחנו שונים מן אומות העולם. ע"י קיום התורה והמצוות, משתנים מאד המעשים שלנו והתורה שלנו, ממה שיש אצלם. וכן 'בין יום השביעי לששת ימי המעשה', ששת הימים הם בפני עצמם, והשבת בפני עצמה.

א"כ זהו כפי שאנחנו אומרים בנ"ד, לגבי מבדיל בין יום ללילה. הפירוש איננו כפי שהם מסבירים, כי 'מבדיל' היינו, שישנה איזו הדרגה, אלא שזה פה וזה פה. הדבר מתאים דוקא, לפי פירוש מהרי"ץ. או כמו הפירוש השני, שאומר בעל הכתב והקבלה, לגבי השפעות הבישול שלפירות.

בכל אופן, זאת ראייה לפירוש של מהרי"ץ. וכן לפירוש השני של עיון תפילה.

שאלה מהקהל: אם בין השמשות זה 'כהרף עין', זה ג"כ יהיה הבדל?

לפני כאלף וארבע מאות שנה היה רב אחד בתימן, תלמיד חכם מופלג, שהעסיק אצלו משרת ישמעאלי. אותו ישמעאלי היה משמש את הרב בנאמנות, לוקח אותו בעגלה לבית המרחץ, ולכל מקום שהיה נצרך ללכת. פשוט היה 'צמוד' אליו.

אינני יודע, האם בזמנם השתמשו בעגלות. אצל יוסף במצרים היו עגלות, אבל בתימן – אפילו בדור שעבר – לא היו עגלות. לא ידוע מה היה לפני כן. טוב, לא משנה. זהו פרט קטן. לא זאת הנקודה. לא מדייקים בסיפורים על עניינים כאלה.

הרב שהיה מקובל גדול, היה עושה יחודים רבים, ואותו גוי היה קולט אותם ולומד אותם בעל פה. כל דבר שהרב היה נוהג לעשות, הוא היה מסתכל ולומד.

יום אחד ערבי היה מוליך את הרב למעיין שהיה נמצא מתחת האדמה, שבכדי להגיע אליו היה צורך לסלק אבן גדולה מעל הפתח, ולרדת מספר מדרגות. ומתוך מסירות נפש לטבול בתוך מעיין נובע של מים קרים וזכים, הרב היה טובל שם, ולאחר שסיים היו גוללים את האבן הגדולה על הפתח, כדי שלא יודע שיש שם מעיין, ויתקבצו לשם סקרנים למיניהם.

יום אחד נכנס באותו ישמעאלי איזה שגעון, וברגע שהרב ירד לבור, הישמעאלי גלל עליו את האבן הגדולה בחזרה. וכשהרב ביקש לצאת, לא הצליח. הרב ניסה לזעוק, אבל אף אחד לא שמע אותו, עד שלאחר שלושה ימים אותו רב נפח את נשמתו ומת.

מיהו המשרת הזה? מה השם שלו?

מובן מאליו, כי זהו המשוגע שלהם.

אותו משרת, ששמו היה מחמד, החל להשתמש בכוחות שלמד מאותו צדיק, וכך התחיל לקבץ סביבו מאמינים, תוך שהוא מכתיר להם חמשה דברים שקיבל ב'התגלות אלהית' [כך לפי טענתו], שצריך להאמין בה [שהאדה' – עדות], וזה דבר טוב. הדבר אמת. הרמב"ם כותב, שזהו דבר טוב שעשה להם, כי עד אז הם היו עובדי ע"ז.

אבל הוא גם לימד אותם, שצריך גיהאד – 'מלחמת מצוה' ב'כופרים', ובפרט בעם היהודי שהוא עם לא טוב. ואם מוסלמי רוצה 'לזכות' לעולם הבא, הוא חייב להרוג לפחות יהודי אחד במשך חייו, וככל שירבה 'הרי זה משובח'.

שאלה מהקהל: כמה כתוב בדת שלהם?

תשובת מרן שליט"א: אינני יודע. אני לא מתערב, לא מביע דעה ולא מקשה, בדברים שאני לא יודע. מסתמא הוא יודע מה שהוא מדבר, אבל מי שיכול יבדוק.

ועוד, כיון שהמוסלמים עושים עבירות קשות, הוא תיקן להם את חודש הרמדאן, כדי לכפר על החטאים הרבים שלהם באמצעות צומות והתנזרות מהתאוות [כמו חודש אלול שלנו]. דהיינו שהוא בנה דברים כעין מה שנמצא ביהדות.

בעברית אומרים, רמדאן, בדל"ת דגושה. המקור בערבית זאת כעין דל"ת רפויה ומעובה, וכותבים על האות נקודה, רמצאן או רמטאן.

אצל התימנים ישנה משפחת רמתי, כפי שאתם יודעים. מקור השם הזה, הוא רמדאן. יותר נכון רמצאן, כמו שאמרנו. למה קראו ליהודי הזה, בשם רמדאן? אותו יהודי היה צדיק, לפני מאות שנים, אשר לא רצה לאכול מפת של גויים, שבדרך כלל היה נהוג שם להתיר, כמ"ש בס"ד בשלחן ערוך המקוצר וסי' קל"ז דף רס"ט סעיף ו', אבל הם היו מאלצים אותו. מתווכחים. כדי לחשוך לעצמו את זה, הוא היה אומר להם, רמדאן. היום אני בתענית, בצום. אמרו לו, טוב, אם הינך צם, לא נאלץ אותך. ונדבק לו השם הזה. וכמ"ש בס"ד במבוא לספר רכב אלהים דף 39 הערה ג' ד"ה והדבר.

[שמעתי שהוא היה עובד כפועל בבתי ישמעאלים, והמנהג בתימן שהפועל מקבל ארוחות חנם מבעל הבית. וכנראה לפועלים יהודים נתנו רק לחם, כי ידעו שאינם אוכלים מבישוליהם. והוא החמיר על עצמו שלא לאכול גם מלחמם. איתמר].

שאלה מהקהל: שמעתי כי לגבי הרמדאן, הוא אמר להם עשרה ימים, אבל הוא לא אמר להם

בקיצור, למסקנא שלו, התימנים אשמים... הרב התימני הזה אשם. כך לפי דבריו.

אינני יודע, מהיכן הוא לקח את הסיפור הזה? האם מן השמועה, או שראה כתוב באיזה מקום? אבל עכ"פ, ישנו כאן בלבול.

אגיד לכם, כיצד הסיפור מסופר אצלנו, איך הוא מקובל אצלנו, כפי ששמעתי מאבא מארי זצ"ל, ומעוד תלמידי חכמים, ומכמה זקנים, אשר סיפרו מהו בדיוק הסיפור. אמנם, בעבר לא כתבו זאת, משום מה. כנראה, הם פחדו לכתוב זאת. אבל היום בזמנינו, כבר אין בעיה לפרסם אותו.

תמיד מזכירים, לגבי הרב שממנו מחמד – משוגע למד תורה, כי שמו היה עובדיה בן שלום. הרי מחמד בעצמו, היה בער. הוא לא ידע, לא לקרוא ולא לכתוב. מה שכן, הוא ידע לדבר. ישנם הרבה אנשים, שיש להם כוח דיבור, ועיי"כ האנשים נמשכים אחרים. אפילו שהם משובשים וכו', כיון שהם מדברים בסגנון מושך – יש לזה שם, 'כריזמטי' – למרות שהוא מדבר שטויות, למי שמבין עניין.

אבל מה שכן, הרי שבעים אחוז מספרם הקורען, לקוח מן התורה. ולא רק מהתורה שבכתב, אלא אפי' גם ממדרשי חז"ל. מהיכן הדבר בא? מאדם בשם עובדיה בן שלום. כך מפורסם, שהיה חכם אחד אשר נשתמד, שמו עובדיה בן שלום, והוא זה שלימד את משוגע, מדברי תורה ומדברי חז"ל. ואמר לו, תגיד שקיבלת זאת מהקב"ה, מן השמים. ואותו חכם יהודי, הוא זה שכתב עבורו את הספר.

אולם כאשר הוא ניסה לשכנע את כולם, ובעיקר את היהודים, הם אמרו לו, תשמע, אנחנו קיבלנו את התורה מהר סיני, שש מאות ריבוא עמדו שם, אבל אתה, מאיפה התורה שלך? מהיכן אתה ממציא זאת?

הוא חיפש תחבולות, ועובדיה בן שלום יעץ לו, כדלקמן. אמר לו, התורה של היהודים ירדה מן השמים, אתה תגיד כי התורה שלך עלתה מן הארץ... מהאדמה. רק זה מה שהוא יכל לקשקש.

איזה עשרה ימים בדיוק. אז השוטים האלה, מחמירים כל החדש. אני עובד עם ערבים, וככה הם אמרו לי.

תשובת מרן שליט"א: בסדר.

שאלה מהקהל: בספר בחירי סגולה כתב, שאין אצלם שום מצוה להרוג סתם יהודי. רק במקרים מסויימים, אבל לא סתם.

תשובת מרן שליט"א: טוב. אינני יודע.

הוא גם שמע, שליהודים יש זכות אבות שהם נשענים עליה לדורות, שהיא עקידת יצחק, אז הוא תיקן ל'מאמיניו' את 'עיד אל אדחא' – חג הקרבן שבו, לפי העיוות שלהם, אברהם עקד את ישמעאל, ואת ה'חאג' – שזה ה'עליה לרגל' שלהם לעיר מכה שבערב הסעודית.

ואח"כ 'תיקן' להם להתפלל חמש תפילות, להבדיל כמו ביום כיפור שלנו.

הוא שמע שביוהכ"פ ישנן אצלנו חמש תפילות, אז גם הוא עשה להם כך כל יום, שכביכול ייראה כי הם 'יותר צדיקים' מאתנו.

עוד תקנה אחרונה שתיקן להם, היא נתינת הצדקה. הוא לימד את מאמיניו, שאחד מהעיקרים הגדולים ביותר שלימדו אותו 'מהשמים', הוא נתינת הצדקה, לפתוח קרנות צדקה.

הרי כיצד 'נולד' ארגון הטרור חמאס? איך התפתח לו מחנה המחבלים שבעזה?

ע"י אותם מגביות שהמוסלמים עשו לצורך 'צדקה' לאנשי עזה 'המסכנים', ובזה הם קנו טילים ושאר כלי משחית, בנו מנהרות, והכל 'בזכות' הצדקה.

נתנו להם 'צדקה', בכדי שיהיו להם טילים... הכל בזכות הצדקה. זאת ה'צדקה', למסכנים הרעבים האלה, כי חסר להם טילים ושאר פצצות.

כך קמה לה דת האיסלאם בעולם, והכל עומד 'לזכותו' של אותו רב מתומן, שעבר על דברי חז"ל שאסור ללמד תורה לגוי, כמו שכתוב [תהלים קמ"ז, י"ט] מגיד דבריו ליעקב, חקיו ומשפטיו לישראל וגו'.

עובדיה אמר לו, אני אתחבא באיזו באר. וכעת אתם מבינים, מהיכן בא הסיפור שלבאר? כיצד התבלבל כאן הסיפור, עם הבאר?

ישנה באר שנקראת בִּיר זִמְזִם, זהו מה שכתוב בתורה [בראשית ט"ז, י"ד] **בְּאֵר לְחֵי רְאִי**, הבאר של הגר אמו של ישמעאל אביהם. זהו מקום ידוע, בִּיר זִמְזִם. גם האבן עזרא כותב שם, לגבי הפסוק באר לחי רואי, כי זהו מה שהשמעאלים היו חוגגים – לפני שהלכו למכה – בִּיר זִמְזִם.

הבאר הזאת בזמנם, היתה יבשה. אז הוא אמר לו, אני אתחבא שם, ומשם אעלה לך את זה. באו אנשים, הוא אסף את כל הטפשים, אשר האמינו לשטיות שלו, והוא אמר להם, כי מלאך מהשמים יעלה לו ספר מן האדמה. הוריד חבל, והעלה את הספר הזה. **פֶּשֶׁשׁ, איזה חידוש**. איך יצא ספר, מן האדמה? מן הבאר? מלאך מן השמים הביא את זה.

אבל מחמד-משוגע הזה, פחד כי עובדיה בן שלום יגלה אח"כ את הסוד, שהוא כתב את זה וכו'. אני מספר לכם, כפי הסיפור שמקובל בע"פ, עוד מעט תראו כי יש לכך יסודות, אם כי לא כתוב במדויק את כל הפרטים. א"כ מה הוא עשה? הוא החליט, לאבד אותו מן העולם. לאחר שהעלה את הספר, וכולם ראו והתפלאו על הספר החדש הזה, מן התורה החדשה שלו, אמר להם, תשמעו, כעת בגלל כך, השטן בא להיאבק עם המלאך הזה אשר נתן לנו את הספר, וכעת הוא רוצה לחטוף אותו. מה תעשו? מהר תזרקו עליו אבנים. אומרים בערבית, **אַחַצְבוּ אֶלְשֵׁיטָאן**, דהיינו תרגמו את השטן. תהרגו אותו. אז הוא זרק אבן גדולה, וכולם זרקו אחריו, ועובדיה הזה נהרג. תהי מיתתו כפרה על כל עוונותיו. הוא היה תלמיד חכם, אבל נשתבש.

זהו הסיפור שאני שמעתי בע"פ, כמה וכמה פעמים, לפני עשרות שנים, ורשמתי אותו בנפל"מ פ' לך-לך, בתוספת פרטים ועניינים נוספים הקשורים לכך.

וכאשר חיפשתי בספרים, ראיתי כי מזכירים דברים כאלה. למשל, מובא בשם הרב אברהם בדיחי – מהרבנים בצנעא בדור שלפניפנינו,

הוא היה דרשן, ומנהיג בביהכ"נ של מהרי"ץ – כי משוגע ועובדיה בן שלום היו שותפים בחיבור הקורען, והתחבולה היתה כדלקמן. תראו איך הוא הטעה אותם. הוא לקח ספר ריק, שלא כתוב בו כלום, מוריד אותו לבאר, והוא מעלה לו ספר שכתוב. משוגע יוריד לשם ספר חלק, ועובדיה יחליף אותו בספר שכבר נכתב מקודם. להטעות אותם, כדי שיאמינו בו. כביכול הוא מוריד דפים ריקים, ומעלה דפים שכתובים. פלא, מי כתב? ולאחר מכן ציווה אותם שירגמו את השטן. אלו הם הפרטים.

שאלה מהקהל: אבל זו אותה הבאר. תשובת מרן שליט"א: אני אומר, כי לגבי הבאר וזריקת האבנים, הסיפור פה קצת התבלבל. הכיוון דומה, לכן נתבלבלו כאן, וסיפרו סיפור מעוות.

ברם הנקודה החשובה היא, כי אותו עובדיה בן שלום, לא היה כלל תימני, אלא מארץ סוריא. דבר זה, אמנם לא קיבלנו בהדיא במסורת, אבל מקרוב בדקתי זאת בספרים, וראיתי כי בספרי דברי יוסף [סמברי, עמ' 95] כתב מפורש בזה"ל, **ארבעה אנשים היו מחכמי ישראל בעיר דמשק, חכמים גדולים ונבונים, וְאַשְׁמֻם בראשם – מיהו האשם הראשי? – עובדיהו בן שלום, שלא היה ירא את ה'.**

מה שאבותינו מספרים לגבי עובדיה בן שלום, הם סיפרו זאת בע"פ, לא שאלתי ולא ביררתי מהיכן הוא בדיוק אותו עובדיה בן שלום, וחושבני כי גם הם בעצמם לא ידעו מי מיהו. אבל מתברר, כי אותו עובדיה בן שלום, זה שלימד את המשוגע, לא היה תימני בכלל, אלא היה מדמשק. א"כ שלא יטפלו עלילות עלינו, שכביכול רב תימני לימד אותו, כי זה לא היה ולא נברא.

הוא – ר' יוסף סמברי – אומר, כי עובדיה זה, לא היה ירא את ה'. כוונתו לאפוקי מעובדיהו המוזכר בספר מלכים, שנפגש עם אליהו הנביא, והחביא מאה נביאים במערה, עליו כתוב [מלכים א' י"ח, ג'] **וְעֹבְדֵיהוּ הָיָה יָרָא אֶת יְיָ מְאֹד**. לכן הוא כותב כי עובדיה שבנ"ד לא היה כך...

וכו', דהיינו מקובל, וכי איננו חושב שהגוי ילמד זאת?

וגם מה שהוא נתקע שם במעיין שלושה ימים ולא יכל לצאת, וכי הוא לא יכל לעשות ייחודים להינצל מן הבור? אולי אפשר אמנם ליישב זאת, אבל זה ג"כ מעורר שהסיפור הזה לא כ"כ מציאותי.

מה שכן, זה שסיפור זה קשור בעניינים של סודות ודברי קבלה, לכך ישנו בסיס, ויש לי שלושה מקורות לעניין זה.

ראשית, מצאתי ספר סגולות וקמיעים כת"י, אקרא בפניכם מה שכתוב שם, הספר עדיין לא נדפס. תשמעו מה שהוא כותב, אתחיל לבאר צ"ט – תשעים ותשעה – שמות המפורשות, שכתב עובדיה בן שלום, לעלי בן אבי טאלב. זהו אחד מן הראשים שלהם. החתן של אותו משוגע. הוא כותב שם, שמות מפורשים, שעובדיה בן שלום גילה לו.

להודיע, כי החכמה בישראל. דהיינו, אל תחשוב שהערבים יודעים משהו מעצמם. כי מה שהם יודעים, הכל בא להם מחכמי ישראל. שאלה מהקהל: עלי בן טאלב זה הראש של השיעים, מחמד זה של הסונים.

תשובת מרן שליט"א: יפה. אכן כך ראיתי בכמה ספרים. וכותבים עליו שהוא היה מלך ישמעאל'.

ובכח אלו השמות המפורשות, נשא חן וכח גדול, בהם הוא היה נוצח ומתגבר לכל גיבורי זמנו. והיו כותבים קמיע על זרועו הימני של עלי, ובהם מצא חן וחסד ויקר וגדולה, והם מנוסים אמת. ואשרי הנושאם בקמיע על זרועו הימני, (לא יחדל) [צ"ל ידחל]. דהיינו לא יפחד. יב"ן מן בישא לעולם.

הוא כתב את השמות האלה על קמיע, וככה הצליח.

ואלו הן. הוא מתחיל לפרט את השמות, בשם אסאה"ל, רפא"ל אוריא"ל מעסיא"ל אגריא"ל לבביא"ל וכו' תתפא"ל. מבקש אני מכם ומשביע אתכם בשם ה' אלהיכם, שתעשו כך וכך רצוני וחפצי ובקשתי, מהרו מהרו ע"כ.

ויבואו – ארבעת החכמים מדמשק דלעיל – למחמד לנסותו בחידות, ונלכדו במצודתו, כי לא נסו באלה. הם לא הכירו את השיטות והערמומיות שלו, ועברו למחנה שלו רח"ל. והיו גם כן בחברתו ושומרי בריתו.

ועובדיהו בן שלום תיקן להם זה הדין, המגורשת מבעלה והלכה והיתה לאיש אחר ושנאה האיש האחרון, לא יוכל בעלה הראשון אש שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה, אלא עד שתטמא באיש אחר ותתיחד עמו, ואחר כך היא מותרת לבעלה הראשון. הוא זה שתיקן להם, את הדין המטופש הזה, שישנו אצל הערבים. השטות הזאת של-ערבים, עובדיה בן שלום, הוא המציא להם את הדין הזה.

מובא שם [בהערה 31] לגבי עובדיה בן שלום, כי אצלם בלשונם הוא נקרא, עבדאללה אבן סלאם. הדבר מוזכר בכמה ספרים.

דרך אגב, גם רבינו האר"י ז"ל [בליקוטי תורה, הושע שם], מזכיר את העניין של שלום, לגבי הפסוק בהושע [ט', ז'] בָּאוּ יְמֵי הַפְּקָדָה בָּאוּ יְמֵי הַשָּׁלָם, יָדְעוּ יִשְׂרָאֵל אֲוִיל הַנְּבִיא מִשְׁגָּע אִישׁ הָרוּחַ וגו'. וז"ל, פה נרמז גלותינו ביד הישמעאלים, כי הראשון שלהם נקרא שלום, וזה נרמז באמרו באו ימי השלום.

גם כל הגלות והרע לישראל מהמשוגע הזה שלהם, היה על אודות שרצה לשאת לישא אשה יהודית בת איש יהודי א', ושמו ר' שלום, ולא רצה לתת לו. וז"ס באו ימי השלום, כי בא דבר זה ע"י שלום הנ"ל. ואין דבר בעולם שלא נרמז בתורה ובנביאים. גם המשוגע הנ"ל נרמז באמרו, ידע ישראל אויל הנביא משוגע איש הרוח, ויש בפסוק זה סודות רבים.

שאלה מהקהל: מהיכן הסיפור הזה נודע לנו, שעובדיה בן שלום ירד לבאר וכו'?

תשובת מרן שליט"א: כנראה החברים שלו סיפרו זאת. הרי היו עוד כמה חכמים, לא רק הוא. לבסוף הבינו את הערמה. מי שחכם, קלט את העניין.

*

מה שמוזר עוד בסיפור הזה שהרב אברגל אמר, קצת משונה שהוא – אותו רב – עושה ייחודים

הוא אומר, כי עובדיה בן שלום הזה, הוא זה שבעוה"ר גילה לו זאת.

*

מקור שני, בספר נחלת יוסף [פרק עשירי דף נ"ג ע"ב] כתב בזה"ל, וכן ראינו שבקבלה המעשית, רבים הדיחו והסיתו רבים מישראל, כמו כת שבת צבי שבור שר"י, ודומיהם, יש"ו, וחסר דיעה ע"כ.

הדבר ידוע, כי הסיבה שהאמינו לשבתאי צבי, משום שהוא ידע את השם המפורש, ועשה הרבה פלאים, לכן אנשים האמינו לו. שם רשעים ירקב. גילה לו זאת רבו הזקן, שלא חשד בו שאח"כ יתחצף ולא ישמע בקולו, כמובא בס' תולדות צבי שבור.

ידומיהם. יש"ו. ג"כ ידוע כי יש"ו הוא היה בבית המקדש, ולקח משם את השמות המפורשים שתחב ביריכו וכו', ועשה נסים ונפלאות.

והוא מוסיף אומר, 'חסר דעה'. כנראה הוא לא רצה לכתוב במפורש, מחמד, לכן כתב 'חסר דעה'.

הערה מהקהל: הם גם מאמינים שאותו יש"ו הוא המשיח?

תשובת מרן שליט"א: אכן. הערבים לקחו זאת מן הנצרות, אשר היתה לפנייהם. אצלם גם יש"ו שר"י הוא נחשב נביא, עיסא אָפֶן מְרִים. בלשה"ק יש"ו בֶּן מְרִים. גם לוט, נחשב נביא אצלם. ואכמ"ל.

*

המקור השלישי, הוא הרב הגדול מהר"י צאהרי – רבי יחיא צאהרי בן ה"ר סעדיה זצ"ל – בספרו צדה לדרך [פרשת נח, מדף ט"ו ט"ז] כתב במפורש, כי יש בספרם שמות קדושים. זאת אחרי שהוא מדבר שם, לגבי מה שנאמר על אנשי מגדל, וְעָתָה לֹא יִבָּצֵר מֵהֶם [בראשית י"א, ו'].

הוא שואל כמה שאלות, לגבי מה שחז"ל אמרו, כי כוונתם היתה לעלות לרקיע, להילחם עם בורא עולם. רחמנא ליצלן. הרי על דבר כזה, הם היו צריכים לקבל עונש חמור כמו דור המבול, כיון שזאת כפירה. הם עולים להילחם עם הקב"ה? למה הקב"ה לא עשה להם כְּלִיָּה?

מדוע רק פיזר אותם? משמע, שהם לא עשו משהו גרוע, לפי העונש הקל הזה.

ועוד, שאם כונתם היתה כמו שאמרו ז"ל, לעלות לרקיע, היו ראויים לשטיפה מכל וכל, כדור המבול, ואין לך כפירה יותר מזאת. ולמה לא נגזר עליהם, אלא בלבול ופיזור לבד, להורות, שעוונם לא היה בתכלית הרע הגמור, להאבידם ולמחות זכרם מן העולם. זאת שאלתו.

ואם תאמר, שעדיין היה העולם שומם אחר דור המבול, ולא רצה השי"ת לאבד עולמו. זאת לא תשובה, שהרי הוא בעל היכולת הגמור, וכראשונה אחרונה. כמו שמילא את העולם מאחר כך יהיה, ואין לפנינו מעצור יתברך.

הוא מאריך על כך, ואחרי ששואל כמה שאלות לגבי חטאם של דור המגדל, מסביר בזה"ל, ומה שנראה לי בזה, אחר העיון בדברי רשב"י בספר הזוהר, כי הוא ע"ה משתדל להעמיק העניין מכל וכל. וכשהוא מדבר בסתרי תורה, מגלה טפח ומכסה טפח. וזה שהבנתי מכל דבריו, בכונת אנשי מגדל.

אחר שידעו, שהנהגת השם בעולם השפל, ע"י גלגל וכוחותיו וכוכביו, הן לטוב הן לרע, רצו להמשיך אליהם השפע הטוב המצוי במערכת הכוכבים, ויהיה נמשך אליהם לבדם, ולא לאחרים, במעשה חכמה היתה אצלם, בשם מן השמות, שהיה עם דור המבול. וזה אמרו, נעשה לנו 'שם' פן נפון.

מפני זה אפשר שיועילו במעשיהם כסבורים כי להם לבדם נִתְּנָה הארץ, לפיכך, לא יבצר מהם. ר"ל, אפשר שיועילו במחשבתם ואפילו לא יבצר ממך מזמה, שענין כלם לשון מבצר, ערים בצורות, וכיוצא בזה. וכל רז לא אניס (לך) [להו]. וכאן לא יהיה זה הענין רחוק, כי כונתם להוריד השפע והאצילות הטוב שבכח הכוכבים להם לבדם, ולא ישאירו שום טובה לזולתם.

וזה אינו ראוי, כי ה' השפיע הטוב לכל העולם מקצה הארץ ועד קצות הארץ. לפיכך, עשה להם ה' היפך מחשבתם, ובלבל לשונותם, ופיזרם בד' רוחות העולם. תחת שרצו לעקר הכוונה האלדית, נעקרו ממקומם כפי דינם לא

הַנְּבִיא מְשַׁע וגו' עַל רֹב עֲוֹנָךְ, וְרַבָּה מִשְׁטָמָה. וכביכול, שביטל כח התורה, ונצחו אותנו לחלשותינו. באמרם, אם אתם אמת ותורתכם אמת, למה אתם משועבדים תחת כל אומה מצויה בעולם? וכל זה, למען ענותינו לנסותינו, אם נעמוד באמונתנו. הדבר הזה, שניתן כח כזה להם, מה שהקב"ה איפשר שיהיה להם דבר כזה, זהו נסיון בשבילנו. כי הם מצליחים לעת עתה.

וכן דוד אומר, לֹא נִסּוּג אַחֲזֹר לִבִּנו [נתהלים מ"ד, י"ט], כִּי עָלֶיךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם [שם שם, כ"ג]. וכה"א [שם פ"ט, נ"ב] אֲשֶׁר חָרְפוּ אוֹיְבֶיךָ יְיָ, אֲשֶׁר חָרְפוּ עֲקֹבוֹת מְשִׁיחֶךָ, בְּמָה שֶׁנִּקְבַּע לָהֶם בְּשֵׁם מִן הַשְּׁמוֹת.

כך אנשי מגדל, מחשבתם היתה שהש"י ישפיע להם טובה לבדם. וזה היפך המחשבה העליונה, כי טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו.

הבאנו כבר דברי מהר"י צאהרי הללו לפני עשר שנים, בשיעור מוצש"ק ויקהל ופקודי התשע"ג בשכ"ד יעו"ש.

עכ"פ רואים גם מכאן, כי עניין השמות היה בשימושם. וכעת מובן, מהיכן השמות הקדושים באו אליהם. מכאן נסיק שוב הפעם, כי בסיפור שהרב אברגל הביא, ישנו ערבוב בין העניינים. ישנם שם חצאי דברים, ומכך נוצר סיפור בדוי, אשר לפענ"ד איננו מדויק בודאי.

וכפי שאמרנו, עובדיה בן שלום, לא היה מתימן, אלא מדמשק.

הפרטים בודאי אינם מדויקים. ככה לגבי כל הסיפורים מן הסוג הזה, אשר עוברים בעל־פה מאיש לאיש, מבלבלים המספרים את הפרטים. במקום שהוא הוציא להם את הקורען מתוך הבאר, נולד סיפור חדש שהוא גרס לו שימות שם בתוך הבאר. אבל הוא בעצם הרג את עובדיה בן שלום, כדבר האמור. והוא לא הרג אותו בכדי לקחת ממנו את השמות, אלא בגלל שהוא לא רצה שיגלה לעולם את הסוד, כי בעצם הוא זה שכתב לו את הספר.

[לגבי מה שאמר כת"ר שליט"א כי הסיפור של עובדיה בן שלום לא נכתב. מלבד מה שאמר מעכ"ת לקמן בשם מהר"א בדיחי. ואת המעשה

שייעקרו מכל וכל, כי אין לפנינו עולה (לא) שימות אדם בלא חטא משפט מות, והוא דן המחשבות יתברך.

ואם תאמר (אמר) וכי אפשר לב"ו לקלקל פְּמִלִּיא של מעלה ויהפוך רצון הש"י. כיצד אתה אומר לי, כי היה להם מן השמות – ע"י שמות קדושים – הם רצו לפעול דברים, היפך רצון ה'?

היתכן דבר כזה?

תשמעו את תשובתו. שהש"י גלה סודו ליראיו, למען תהיה אהבתו ויראתו קבועה בלבם. ואפשר שימסר הסוד ההוא לאנשים ריקים ופוחזים לא יחושו על כבוד קונם. ישנם צדיקים, אשר יודעים שמות קדושים, ובטעות הסוד הזה מתגלה לאחרים, או מאיזו סיבה אחרת. כבלעם וסיעתו, שרצה לעקר אומה שהיא סגולת הש"י. לולא רחמיו של הקב"ה, כענין של ויהפך ה' אלד"ך לך את הקללה לברכה. וישו הנצרי שר"י עשה כמה פלאות בכח השם, עד שטעו אחריו הרבה מישראל, ורבים מעמי הארץ הלכו אחריו לפי מעשיו.

כעת תשמעו מה ששייך לענייננו, וזה המשוגע, וספרו המצוי [יתבאר בס"ד לקמן], אינם ריקים משם מן השמות. והראיה, כשרוצים ללחוש איזה לחש, הן להסיר חולי או שד, או להכיר גנב, אומרים פרשה מאותן ההבלים, ויועילו במעשיהם. ללמדך, שהמתקנים להם זה הספר המזויף, תיקנו דרך שם מן השמות הקדושים.

או ההיפך. הוא לא בטוח, כי אלו שמות קדושים, אלא אולי הם שמות של טומאה. או גם זה, וגם זה.

ע"ד מה שפירשו ז"ל בפסוק [בראשית כ"ה, ו'] וְלִבְנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מִתְּנַת. שפירשו, שם טומאה מסר להם באותן המתנות, שהן קבועות בלחישות בספרים, להמשיך אליהם איזה שפע ממערכת הכוכבים ע"י הגייתם בו.

וזה גלוי ומפורסם, שיש מהם מי שיבחור מאותו הספר המזויף פרשיות ידועות, והוגה אותם בכל יום, ומנוסים להצלחה.

כל זה על רוב עונינו. כמו שאמר הנביא [הושע ט', ז'] בָּאוּ יְמֵי הַפְּקָדָה בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלְשָׁם וגו', אָוִיל

באריכות ובפרוטרוט, ובכללו התעללות אשתו היהודיה של משוגע בו ובמאמיניו, שמעתי פעמים רבות מפי אמי הי"ו בשם אביה זלה"ה. איתמר.

ויש להוסיף כי גם בספר שרשות גבלות, רשם ר' זכריה סולימן נר"ו בדף 159 ומדף 323, מה ששמע מזקנים תימנים סיפור ייסוד הקורען ע"י עובדיה בן שלום, ומפרט שם הרבה מהשיבושים שיש בספר הזה וכו'. אך גם הוא חשב שעובדיה בן שלום היה תימני, ממה שכתב בדף 328, אוי לנו, מה שהאיסלאם עולל ליהודי תימן, יותר מאשר שאר יהודי העולם, ואולי זה ענשם על שחיללו את הקודש וכו' עיוות התורה והמרתה לאיסלאם יעו"ש. כי כך הרושם השטחי, מסיפורי הזקנים, אך הם דיברו לפי תומם. מחוסר ידיעה ברורה. וכפי האמור אינו כן. יב"ן].

*

דרך אגב, לגבי מה שכתב מהר"י צאהרי בצדה לדרך שהבאתי לעיל, 'ובספרו המצוי', שאל אותי חכם אחד, מה הפירוש 'ספרו המצוי'? מובן כי כביכול ישנם לו עוד ספרים, אלא שאינם מצויים.

נראה כי יש לבאר זאת, על פי מה שראיתי בספר סגולת ישראל, למהר"ר ישראל הכהן זצ"ל, שכתב [בפרשת וירא, דף ש"ה] בזה"ל, וַיִּשְׁקְלוּ אֶת שְׂכָרֵי שְׁלֹשִׁים כֶּסֶף [זכריה י"א, י"ב], אלו שלושים צדיקים של אומות העולם. אמר, אלו שלושים עולמות, והן שלושים ספרים שבהגיון בני ישמעאל שכתב להם. משמע כי יש להם, שלושים ספרים. ככה כתוב בדפוס, אולם הדבר איננו מובן.

יש לי בס"ד כתב-יד מדויק של ספר סגולת ישראל, ושם יש תוספת בזה"ל, שכתב 'הנביא' שלהם. דבר זה, לא כתוב בדפוס. כי בנדפס כתוב, 'שכתב להם'. אבל בכת"י כתוב, 'שלושים ספרים וכו' שכתב הנביא שלהם'.

לפי זה יש להם ל' ספרים, ומובן כי הקורען הוא הכי מצוי, לכן הוא – מהר"י צאהרי – כתב עליו בלשון 'הספר המצוי'. הספרים האחרים, פחות ידועים ופחות מצויים. אמנם אינני יודע, מה הם

ל' ספרים הללו, אשר מדברים עליהם. צריך לברר, אצל מישהו שידע.

בכל אופן, נוכחנו בס"ד לדעת מה הפירוש 'ספרו המצוי'.

חושבני כי פחות או יותר זכינו להבין את הדברים, את שורש העניינים.

*

רציתי לדבר על נושא נוסף, מכתב חשוב ששלח ידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו מארצה"ב, לגבי מה שדיברנו בשיעורים [הקודמים] בעניין קביעות עתים לתורה. הוא שלח הערות חשובות, שכתב מחבר הספר בתורתו יהגה, הרה"ג דוד פלק שליט"א, אולם אני רואה שלא הספקנו.

התייחסות למכתב שאלה לגבי הנוהגים שלא לתרגם את הפסוקים ויהי בנסוע אהרן וגו' ובנוחה יאמר וגו', כי אין מקור למנהג זה.

אסיים בעניין נוסף אחר, שהוא נושא קצר, מישהו אשר כתב ושלח אלי באותו העניין של תרגום אונקלוס כבר מספר פעמים, ואולי תהיה כאן זתשועה ברוב יועץ. כל מי ששומע את השיעור, שידיע לנו.

כעת הוא כתב אלי בזה"ל, שמעתי מחבר שלי מראש העין, כי גם בבית הכנסת שלו ובביהכ"נ של אביו שבראש העין, לא מתרגמים את שני הפסוקים הנזכרים לעיל.

ישנם אנשים, בתי כנסת, שאינם מתרגמים את הפסוקים, ויהי בנסוע הארון ויאמר משה וגו', ובנוחה יאמר וגו'.

וא"כ יחד עם בית הכנסת של המארי שלי, ושל סבי, אלו ארבעה בתי כנסת שלא מתרגמין פסוקים אלו. ובודאי יש עוד בתי כנסת כאלו.

הייתי שמח אם הרב יוכל לחקור אחר מנהג זה. כך כתב אלי, אחרי שכבר שתי פעמים, הרחיב לגבי הנושא הזה, שמו רבי אליאב מלמד הי"ו. השבתי לו בס"ד בזמנו, לגבי השאלה מהו המקור ומהו הטעם, שלא לתרגם פסוקים אלו? וכי מה יש בפסוקים הללו? לא ידוע לנו שום מקור, כנראה לא מובא בשום ספר. רק אמרתי לו, כי ישנו משהו דומה. ב'פרשהתאג', בצילום כת"י עם מפרשים, כתובה הערה של חכם אחד,

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה ולברכה, אכ"ר.

לא כתוב מי זה, יש שאין מתרגמין לחובב'. דהיינו, הקריאה 'לחובב', מברך שביעי שבסוף פרשת בהעלותך, לא מתרגמים את כל ה'מברך'. את כל עליית שביעי. פסוקי ויהי בנסוע, הם בכלל מברך זה.

אמנם זאת שאין מתרגמים כל מברך לחובב, אפשר להבין קצת, כי שמה כתוב לגבי המתאוננים, מכה רבה מאד וכו'. ישנו שם עניינים של פורעניות, ע"כ אני מבין כי ישנם אנשים אשר לא רצו לתרגם זאת. כמו התוכחה.

אולם גם דבר זה, איננו מבוסס. איך לכך מקור. הרי חכמינו ז"ל מנו ופירטו במסכת מגילה ופרק ד' משנה י"ג, מה מיתרגם ומה לא מיתרגם. אי אפשר להוסיף דברים, מה שאף אחד מחז"ל לא סובר. מהרי"ץ כותב, אפי' לגבי אלה אשר לא מתרגמים את התוכחה, כי זהו מנהג טעות, וא"כ צריכים לבטל את המנהג הזה, כמובן. ה"ה בנדון דידן.

אבל עכ"פ תמוה, מהיכן יצא זאת?

האם מישוהו מכיר או שמע, על דבר כזה? שלא מתרגמים את הפסוקים הללו? אינני יודע, איפה המקומות האלה. אם מישוהו יוכל לחקור אחרי העניין, לברר מאיפה יצא הדבר הזה. אם כי, לא למעשה, אבל ישנו כאן משהו, טמון ומסתתר פה איזה עניין.

השם ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו, ויתן בליבנו אהבתו ויראתו, אכ"ר.